

Elling Kvamme – student fra Østfold, fange i Tyskland, professor i Oslo

Michael 2012;9:267–95.

Elling Kvamme (f. 1918) var studentvikar som sykehuslege i Fredrikstad i 1943. Kanskje tilfeldig takket han nei til et tilbud om å fortsette i denne stillingen, fordi han heller ville fullføre studiet i Oslo. Dette medførte at han ble arrestert og sendt til Tyskland, der han sammen med andre studenter gjennomlevde en skjellsettende tid som krigsfange. Tilbake i Oslo gjenopptok han legestudiet og fikk senere en akademisk karriere som professor i nevrokjemi, et fag der han fortsatt er aktiv i 2012, i en alder av 94 år. I dette intervjuet, som er en lett redigert versjon av lydopptak¹ gjort i hans hjem 7. februar 2012, forteller han om et langt og spennende akademisk liv². Intervjuet inngår som en del av kildematerialet for et historieprosjekt om Det medisinske fakultet i Oslo.

Student i 1930-årene

Øivind Larsen: Du har vel egentlig hatt med fakultetet å gjøre i en tredjedel av dets levetid. Du begynte å studere i 1938, stemmer ikke det?

Elling Kvamme: Ja, det stemmer. Min far var distriktslege i Råde i Østfold. Jeg hadde gått på gymnaset i Fredrikstad, den såkalte «Gule anstalt», en utmerket skole, for øvrig, og flyttet så til Oslo for å studere.

---

1 Turid Jensen takkes for transkripsjon av lydopptak. Der hvor Kvamme bare har nevnt personer med etternavn eller lignende, er fullt navn angitt i fotnoter, for at leseren lettere skal kunne finne nærmere opplysninger. Da mange av de navn som nevnes gjelder leger, vises til *Norges Leger* 1996 (1).

2 Elling Kvamme har fortalt deler av sin historie også tidligere, blant annet i en kort tidsskriftartikkel (2) og i en dokumentarfilm fra 2011 som blant annet har vært vist på NRK-TV (3). Det ble også sendt en video, *Tysklandsstudenter*, på NRK-TV i 1997 (4). Her er det intervjuer med tidligere studentfanger (hvorav mange nå er døde) og også intervju med Obersturmbannführer Wilde. (Kopier kan kjøpes i Filmens hus, Dronningens gate 16, 0152 Oslo.)

Øivind Larsen: Hva var det som gjorde at du valgte medisin? Et ledende spørsmål: Det var kanskje at din far var lege?

Elling Kvamme: Det er vanskelig å si. Det var flere grunner. Min far frarådet det sterkt. Han hadde opplevd medisin som uhyre slitsomt, og han døde vel også litt for ung, tror jeg nok, nettopp på grunn av det. Så han mente jeg burde velge noe annet. Selv var jeg i grunnen veldig interessert i astronomi, jeg hadde faktisk lyst til å studere det. Fysikk og matematikk var jeg også interessert i. Men så var jeg litt heldig – eller uheldig – ettersom man ser det – med karakterene. Det gjorde at jeg liksom slengte inn en søknad om medisin og kom faktisk rett inn. Den gangen var det ventetid mellom første avsnitt og annet avsnitt i første avdeling. Og karakterene til første avsnitt sammen med artiumskarakterene avgjorde da om du også kom videre og eventuelt etter hvor lang tid. Noen fikk ett år, noen fikk ti år!

Øivind Larsen: Så det vi si at opptaket til medisinstudiet i virkeligheten foregikk *etter* at man hadde tatt de første medisinske eksamener?

Elling Kvamme: Riktig! Etter første avsnitt, kjemi og fysikk. Og det var jo i grunnen bortkastet hvis man da ikke kom videre.

Øivind Larsen: Var det mange som falt fra?

Elling Kvamme: Det begynte vel 370 sammen med meg. Og svært mange av dem falt fra.

Da du så kom inn på medisinstudiet – det egentlige medisinstudium – hadde du kanskje professor Schreiner³ i anatomi?

Elling Kvamme: Ja, Schreiner og Mohr⁴, de to.

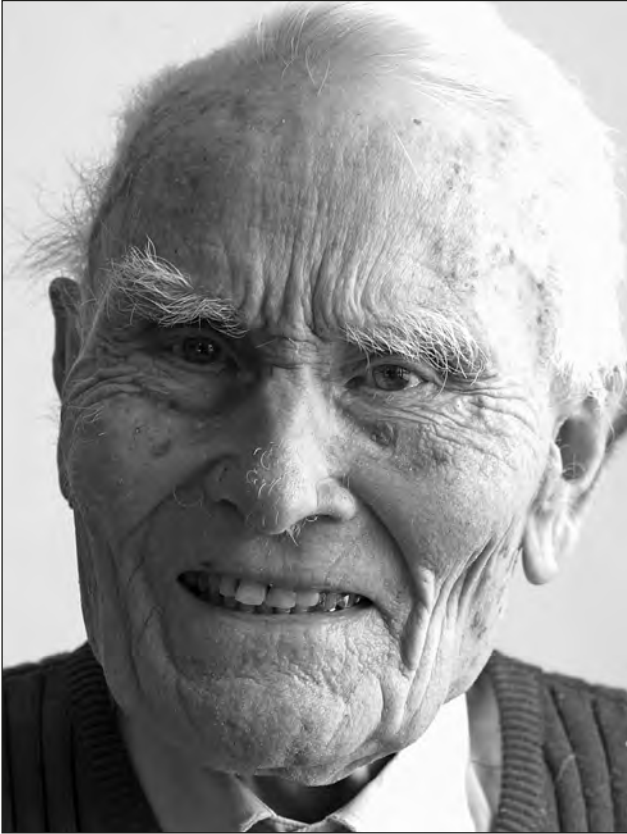
Øivind Larsen: Schreiner var visstnok, sier folk som kjente ham, beryktet for at han kunne være farlig til eksamen?

Elling Kvamme: På den tiden var det motsatt. Mohr var den farlige, Schreiner var den snille. Han var blitt en gammel senior. Og han hadde noen helt fantastiske forelesninger, husker jeg. Når vi snakker om det, jeg husker

---

³ Kristian Emil Schreiner (1874-1957)

⁴ Otto Lous Mohr (1886-1967)

*Elling
Kvamme.
(Foto Øivind
Larsen 2012)*

spesielt hans forelesning om *nervus olfactorius* – . Og *myxine glutinosa*, slimålen, vet du, som han var interessert i. Det var gammel tradisjon. Nansen var også veldig interessert i dette.

Øivind Larsen: Nansens doktorarbeid handlet vel om *myxine glutinosa*?

Elling Kvamme: Ja, om nervesystemet –

Øivind Larsen: Var det mye kurs eller var det mest forelesninger, forut for de første medisinske eksamenene?

Elling Kvamme: Da må jeg fortelle en ting: Jeg begynte altså på første avsnitt sammen med tre hundre andre og visste at bare noen ganske få ville komme videre uten lang ventetid. Og så var det loddtrekning for å komme inn på kurs i kjemi, obligatorisk kurs. Da fikk jeg forferdelig høyt nummer, nr. tre

hundre eller noe sånt. Det gjorde at jeg ikke kunne ta den eksamenen samme år. Da søkte jeg på teknisk skole i Bergen, kom inn der og fikk en meget bedre undervisning i kjemi enn vi hadde hatt i Oslo, så det gikk greit! Jeg var seks uker i Bergen. Men jeg opplevde utrolig mye. Jeg kom opp på Fløyen en søndags kveld og så at hele byen flagget på halv stang, da tenkte jeg – hva i all verden var det? Så var det dronning Mauds død.

Øivind Larsen: Du har senere hatt kjemi som nokså sentralt i ditt virke, tror du det begynte da, at du fikk sansen for kjemi da du var i Bergen?

Elling Kvamme: Nei, i grunnen tror jeg ikke det. For den kjemien – det var altså organisk kjemi, anorganisk kjemi og fysikalsk kjemi, den kjemien var helt annerledes enn den biokjemien jeg kom til å interessere meg for.

Øivind Larsen: Da du så kom tilbake til Oslo, var det videre med kurs til første avdeling?

Elling Kvamme: Ja, for da hadde jeg fått den eksamen som jeg skulle ha. Og da gled jeg rett inn på «Anatomen» – som det het. Jeg tror nesten jeg kom inn der litt for tidlig, for jeg hadde ikke tatt examen philosophicum for eksempel, og det tok sin tid. Latin hadde jeg heller ikke tatt. Og den gangen var det *latin* og det var et ganske bra pensum –

Øivind Larsen: Var det tre semesters latin den gangen?

Elling Kvamme: Nei, to semestre var det. Men jeg bodde den gangen i Råde, og så var det latinskole i Sarpsborg. Jeg reiste frem og tilbake til latinlæreren min der. Jeg håpet jo på at jeg skulle slenge igjennom og få en firer, men fordundre meg greide jeg å få én, jeg vet ikke hvorfor! He-he-he!

Øivind Larsen: Jeg bøyer meg i støvet for den karakteren! Men eksamen ved første avdeling, hvordan var den? Det fortelles så mye om hvor fryktelig den pleide å være.

Elling Kvamme: Første avdeling, der var det altså kjemi og fysikk, og det var første avsnitt. Og når det var bestått, og en hadde unnagjort sin ventetid, gikk man opp til annet avsnitt, som var anatomi og fysiologi. Eksamen bestod da i en skriftlig eksamen og en muntlig i anatomi. Mens i fysiologi var det bare skriftlig.

Øivind Larsen: Ved den muntlige prøven, hadde dere både makroskopisk og mikroskopisk anatomi?

Elling Kvamme: Både makroskopisk og mikroskopisk.

Øivind Larsen: Var det mange som strøk?

Elling Kvamme: Det var noen, men det var i grunnen ikke så mange, men noen var det jo, faktisk.

Øivind Larsen: Hvilket år tok du avsluttende første avdeling?

Elling Kvamme: Skal vi se, jeg begynte i åtteogtredve, ja, det måtte vel være, skal vi se, det måtte være i enøgførr.

Øivind Larsen: I 1941 var opptaksreglene blitt forandret, for fra 1940 begynte man med *numerus clausus*, det vil si at studentene bare ble tatt opp på grunnlag av eksamenskarakterene, det har jeg lest meg til. Var det mye diskusjon blant studentene om dette – om disse nye prinsippene?

Elling Kvamme: I grunnen ikke. Det var så veldig mye annet som det var mye mer diskusjon om på den tiden. *Politisk*, vet du –

Studentliv og krigstid

Elling Kvamme: Studentene – de fleste oss – var mye *med* – med på ett eller annet. Selv hadde jeg en liten jobb i en hemmelig avis. Den var ikke så veldig stor. Jeg ante ikke hvem redaktøren var. Det skulle vi ikke vite heller. Men vi fikk ordre og vi gjorde det vi ble satt til å gjøre – skrive litt og distribuere litt og sånn. Det gjorde de aller fleste studentene. Stemningen i Oslo var den gang helt polarisert. Det var svart og hvitt, det var ingen gråsoner, enten var du for eller så var du i mot. Og nåde deg i det miljøet jeg var, hvis du var i mot!

Øivind Larsen: Ja, det kan jeg tenke meg. Var det mange som var, skal vi si på den *gale siden* blant studentene?

Elling Kvamme: Meget få. Men det var noen få, da. Jeg husker det var en medisinerstudent som kom inn på en forelesning, ja, ikke bare det, men kom på Rikshospitalet i full mundur, krigsmundur med alt som hørte til, pistol i siden og alt mulig. Det vakte ikke akkurat noen beundring.

Øivind Larsen: På Anatomisk institutt var det vel litt splittet blant lærer-staben, for Wagner⁵ hadde vel ordet på seg for å være tyskvennlig?

Elling Kvamme: Wagner var en meget spesiell type, det husker jeg godt. Og dette var jo før besettelsen, da. Dette var også i 1939 jeg traff Wagner første gangen. Men han kunne være ganske slagferdig. Jeg husker vi hadde en nydelig dame på mitt kull, vi satt og så i mikroskop. Vi studerte et snitt av et eller annet. Så kom Wagner. Vi skulle tegne det snittet, og hun drev og tegnet. Wagner så på tegningen og spurte «Hva skal det være? – penis, ja, -» sa han, « hmmm! – Det var en penis som verken De eller jeg kunne være tjent med.»

Øivind Larsen: Ja, ja, det var vel kanskje en litt anløpen bemerkning fra en lærer?

Elling Kvamme: Ja, he-he.

Øivind Larsen: Det er vel ikke sikkert det hadde gått så bra i dag!

Elling Kvamme: Det er ikke sikkert!

Øivind Larsen: Var det mange kvinnelige medisinere på kullet ditt?

Elling Kvamme: Tja, hvor mange kunne det være, ni-ti stykker eller noe sånt, som kom videre altså. Vi hadde jo Ida Nakling, for eksempel, datter av Olav Hanssen. Rigmor Riddervold var en annen. Hun ble gift med Strand⁶, en annen lege, praktiserte i Bærum.

Øivind Larsen: Jeg er litt opptatt av disse studieårene, for da var det jo for eksempel ikke noen lånekasse. Hvordan hadde du inntrykk av at studentene fikk finansiert studiet sitt?

Elling Kvamme: Ja, det er et godt spørsmål. Jeg tror nok at de fleste måtte låne det meste, jo, jeg hadde kamerater som jeg visste måtte låne. Men selv var jeg så heldig at min far ville at jeg skulle bo på Blindern Studentterhjem, for han ville jeg skulle ha en annen opplevelse av studiet en han selv hadde.

---

5 Konrad Adolf Wagner (1900-1956)

6 Kjetil Strand (f. 1916)

Øivind Larsen: Han hadde kanskje bodd på hybel under kummerlige kår?

Elling Kvamme: Ja, han ble ferdig i 1905, og det var nok svært kummerlige kår. Det var en gang, fortalte han, at han manglet penger og handlet lærebøker hos Norli, og Norli så på ham og ga ham kreditt på hans ærlige øyne! Min far betalte det selvfølgelig tilbake i tur og orden. Og siden det kjøpte han aldri bøker noe annet sted enn Norli!

Øivind Larsen: Blindern studenthjem hadde kanskje et elitepreg?

Elling Kvamme: Ja, det hadde i høy grad det. Det var også det. Det var bare mannlige studenter der. Det var veldig strenge regler for hvordan man skulle oppføre seg. Men skulle for eksempel til middag være pent dresset hver dag. Og særlig søndag middag var det viktig. Man kunne ha damebesøk, men alle damer måtte være ute før klokken ti. Og lederen der, tante Ida som vi kalte henne, en myndig dame, men veldig elskverdig og veldig varm egentlig også, hun kunne stå ute på tunet og nærmest sluse dem ut av døren, ble det sagt!

Øivind Larsen: Du snakket for et øyeblikk siden om motstandsbevegelsen på Universitetet, den politiske motstand, mener jeg. Og Blindern Studenthjem var vel ganske sentralt i det?

Elling Kvamme: Ja, ja, flere av dem som dro til England, bodde der.

Øivind Larsen: Men i den perioden fra krigsutbruddet og i tiden framover – du sa at dere kom med i illegalt arbeid. Hvem var det som tok initiativet, for eksempel da du begynte i en illegal avis, hvem spurte deg om å være med?

Elling Kvamme: Det er et godt spørsmål, for det kan jeg ikke si at jeg husker, nei. For det kom på en måte av seg selv. Ned fra luften eller hvor det kom fra.

Øivind Larsen: Oppfattet dere selv den illegale virksomheten som farlig?

Elling Kvamme: Ja. Men den gangen var vi unge og optimistiske, så det gjorde at vi ikke på noen måte var fryktsomme og redde. Det var vi ikke. Men vi visste jo – ja, vi hadde et eksempel også: Det var en studiekamerat – Bertnes het han for øvrig, og han gikk på laboratoriet sammen med oss.

Han ble hentet ut fra sin søsters bryllup og senere skutt på grunn av illegal virksomhet. Det er derfor jeg husker navnet hans, Bertnes⁷.

Øivind Larsen: Men i tillegg til denne virksomheten, forløp selve studiet normalt?

Elling Kvamme: Ja, det tror jeg nok jeg kan si. Det gjorde det. Det vil si at det var første avdeling som forløp normalt, for så hadde man obligatorisk ventetid mellom første og annen avdeling, etter første avdelings annet avsnitt. De som hadde laud, fikk ett år. De som hadde haud, fikk halvannet av en eller annen merkelig grunn.

Øivind Larsen: Det var da også et prinsipp?

Elling Kvamme: Også et prinsipp, ja. Men det året mitt brukte jeg da. Det var et halvt år på patologen på Ullevål, og der ble det da en del patologisk anatomi, for å si det sånn!

Øivind Larsen: Var du som hospitant, eller hadde du arbeid der?

Elling Kvamme: Hospitant. Så jeg hadde ingen lønn. Og det andre halvåret var jeg på fylkessykehuset i Fredrikstad. Det var egentlig til nytte for meg senere.

Legevikar i Fredrikstad

Øivind Larsen: Var du som hospitant i Fredrikstad også?

Elling Kvamme: Ja. Man kalte det ventetidsstudent.

Øivind Larsen: Så du var i den gamle, lave murbygningen på Østsiden?

Elling Kvamme: Ja. I det gamle, lave fylkessykehuset. Og jeg kom dit i 1943. Det året var på en måte et skjebnear for meg, fordi jeg, ja,— det var lege-mangel, og overlegen der var suspendert, overlegen på medisinsk avdeling. Han var suspendert, og det var ikke på grunn av holdninger til nazismen eller sånn. Men på grunn av at han hadde befølt en pasient under røntgenundersøkelse av thorax. Det hadde ikke noe med politikk å gjøre. Og dit kom jeg da. Men heldigvis hadde jeg vært der tidligere, så jeg kunne liksom

---

7 Andreas Bertnes

rutinene. Vi vasset i difteri. Det var en sykdom som tok livet av forferdelig mange. Jeg måtte lære meg å diagnostisere difteri og få hull på og komme under den membranen som ble dannet – å få lagt materialet på objektglass og få farget det med to farger, jeg tror det ene var Löffler og det andre var Neisser. Vi ble for så vidt eksperter i å farge – Gramfarging for eksempel hvor det gjaldt andre bakterier, og Ziehl-Neelsen hvor det gjaldt tuberkelbakterier. Ja, du har vært borti det?

Øivind Larsen: Ja, jeg har vært borti det. Men man kan jo lure på, når du sier at disse pasientene hadde difteri og de hadde membraner og sånn, var det da nesten nødvendig å dyrke?

Elling Kvamme: Jo, for det hendte at folk kunne ha membraner uten å ha difteri. Så skulle de jo ha serum. Det var i seg selv ikke helt ufarlig. Noen var allergiske. Når de skulle ha serum, husker jeg godt at vi alltid hadde en sprøyte adrenalin ved siden av i tilfelle – og ga dem først litegranne serum for å se om de tålte det. For de fikk jo store mengder. Vi gav dem svære femti kubikkcentimeter av høyrenset antistoff. Og jeg spurte min far, han hadde opplevd difteri første gangen i Jostedalen langt tilbake, kanskje rundt 1911 eller noe sånt. Jeg spurte hvor mye han ga. For da var nettopp serum kommet. Fem tusen enheter, sa han. Det mente han virket. Det gjorde det kanskje også den gangen for den typen bakterier, med det serumet de hadde, veldig urensset serum. Men det virket, det hjalp. Og det er jo interessant. Vi ga altså svære mengder. Men like fullt var det mange som døde. De fikk krupp, membraner som tettet seg. Vi gjorde trakeotomi, men så kom membranene under – Andre døde av myocardit –.

Øivind Larsen: Av toksinene simpelthen?

Elling Kvamme: Ja. Og poliomyelitt var det masse av. Vi vasset i poliomyelitt. Skarlatina var utbredt. Men den var forholdsvis godartet. Jeg kan ikke huske at noen døde av det. Men tyfoidfeber hadde vi også. En periode var jeg faktisk alene på sykehuset. Jeg var en sånn halvstudert røver som professor Carl Müller pleide å kalle oss, og hadde faktisk ansvaret for den avdelingen på Østsiden, og dessuten et indremedisinsk sykehus på Vestsiden som het Bethesda. Jeg syklet tvers over hver dag og betjente det og tror det gikk sånn rimelig bra. Selvfølgelig, det er ikke godt å si, men de hadde ikke noe valg – hehe –. Og jeg ble da faktisk ansatt som assistentlege, til tross for at jeg ikke var ferdig – på langt nær. Jeg hadde status som assistentlege. Ved sommerferien, da tiden var omme, ble jeg spurt om jeg ville fortsette. Da gjorde

jeg en av mine store brølere i mitt liv, jeg sa nei takk. Jeg ville fortsette å studere. Og det gjorde jeg da også –

Øivind Larsen: Og det var høstsemesteret 1943?

Elling Kvamme: Med de følger det fikk.

Øivind Larsen: Men hvor lenge hadde du vært i Fredrikstad da? Rettere sagt, hvor lang var ventetiden for ditt vedkommende?

Elling Kvamme: Ventetiden var ett år. Jeg brukte først halvparten der og var på et slags «lære-nivå». Dette var en stilling jeg faktisk fikk i sommerferien på grunn av at jeg var kjent i forveien, og fordi de ikke hadde noen assistentlege. Så jeg ble med en gang assistentlege og kunne skrive ut resepter og kunne gjøre både det ene og det andre. Og det kan jeg jo ikke lenger!

Dramatisk høst 1943

Øivind Larsen: Høstsemesteret 1943 begynte du på igjen i Oslo som student?

Elling Kvamme: Ja. Og det var skjebnesvangert. Det skulle jeg ikke ha gjort.

Øivind Larsen: Fortell litt mer hva som skjedde utover i høstsemesteret. Det ble jo politisk tilspisset ute i samfunnet.

Elling Kvamme: Ja, det ble det – ja, det var veldig polarisert. Hvis vi så en vi visste var nazist på trikken, satte man seg ikke i nærheten av ham, men langt unna. Men det ble oppfattet som forbrytersk. Så man kunne bli tatt for det.

Øivind Larsen: Til og med jeg kan huske plakater fra Holmenkollbanen om at så lenge det var ledige seter, var folk forpliktet til å sitte, ikke stå. Jeg lurte på det – og så fortalte de voksne hva som var årsaken.

Elling Kvamme: Jaja! Jo, og så var det jo andre historier også da. Det var om den bonden som kom inn på en fullsatt trikk i Oslo og ropte: «Heil, Hitler!» og strakte hånden i været. Så var det ingen som svarte. «Gudskjelov, så er det ingen Quislinger her!» He-he-he.

Øivind Larsen: Men da var du i den kliniske delen av studiet? Var du på Rikshospitalet da?

Elling Kvamme: Ja.

Øivind Larsen: Men – hva skjedde den 30. november 1943?

Elling Kvamme: Det var slik at den gangen var det ikke eksamen i neurologi. Men vi hadde en *klinikk* som vi på en måte måtte bestå. Alle besto den, så det var ikke noe problem. Men alle måtte igjennom den. Og akkurat 30. november var det *min* dag til å ha klinikk. Jeg husker godt kasus også, en yngre mann med multippel sklerose. Veldig lite symptomer, men ikke verre enn at vi klarte diagnosen. Vi var to om det. Den andre var Fredrik Lange Nielsen, du husker kanskje ham?

Øivind Larsen: Ja.

Elling Kvamme: Vi var altså to om det, og vi stilte diagnosen (etter å ha undersøkt pasienten). Og vi kom så til døren (til undervisningsrommet) den 30. november. Og der sto Lundevall⁸, den senere professor, og sa at vi måtte ikke gå inn, for tyskerne ville komme og omringe oss. Han var med i en slags undergrunnsbevegelse og hadde fått informasjon. Jeg fikk en lapp i hånden om det og gikk da opp til professor Monrad-Krohn⁹ og fortalte om det, at det ser som om tyskerne vil komme å omringe oss og så videre. Men han bare avfeide det. «Klinikken skal gå sin gang,» sa han. Monrad-Krohn var en eiendommelig type. Pleide alltid ha en sånn spesiell lue over hodet. Du husker ham?

Øivind Larsen: Ja, jeg husker ham.

Elling Kvamme: Han var veldig glad i unge damer, og alle hans tjenere som kom ut og inn og ga beskjeder – nydelige unge søte sykepleiere, he-he-.

Ja, så gikk klinikken sin gang. Så kom det beskjed, en av disse sykepleierne kom bort og sa til Monrad-Krohn at tyskerne nærmer seg sykehuset. Dette hørte både Lange Nielsen og jeg. Og vi spurte, «Skal vi ikke avbryte klinikken?»

«Nei, klinikken går sin gang.» En gang til: «Ja, nå er tyskerne i døren» – samme spørsmål, samme svar. Plutselig var ikke tyskerne i døren heller. De var inne i rommet. Og dermed ble det slutt på det hele.

Vi ble plassert i to grupper. Vi ble anbrakt i auditoriet slik at alle de mannlige var på en side og de kvinnelige på den andre siden. Og vi mann-

---

⁸ Jon Lundevall (1919-1991)

⁹ Georg Herman Monrad-Krohn (1884-1964)

lige, vi ble sendt til Aulaen og hørte en tordentale av tyskeren Rediess¹⁰. Terboven¹¹ var også innom der. De kvinnelige slapp fri. Så de hadde ikke mer med dette å gjøre.

Vi var 2000 mann som ble arrestert. Jeg var faktisk i min hvite frakk, til og med. Satt på lastebil, og dette var i november. Der satt jeg og frøs så bitterlig på lastebil på vei til Stavern. Der ble vi innløsert i første omgang.

Øivind Larsen: Det var jo alle slags studenter blant de 2000, ikke sant? Hvor mange medisinerere? Har du noen oversikt over hvor mange medisinerere det kan ha vært?

Elling Kvamme: Det er vanskelig å si, men noen hundre var det nok.

Øivind Larsen: Det var såpass, ja.

Elling Kvamme: Ja, jeg tror nok det, og til og med ferdige leger.

Øivind Larsen: – som var blitt tatt med i – ja, ja –. I Stavern forgikk det en slags utsiling, gjorde det ikke det? Var det noen som ble sendt hjem?

Elling Kvamme: Ja, jo. Jeg hadde jo intervju med en doktor Ohm. Han spurte og sa at han var ute etter «unsere Gesinnung» – og den fikk han fort klarhet over! Den var han svært lite fornøyd med. Ja, vi var kongetro – og så videre. Og vi svarte på alt det der. Så han fikk sine rapporter. Jeg tror også at det var innplantet folk blant oss som skulle lytte og høre – altså folk som da hadde nazistisk ideologi. Jeg har ytterligere belegg for det, også fordi det var en masse studenter utover, ingen av oss kjente hverandre egentlig. Men så plutselig en dag var det en som fikk kraftig vondt i magen, og vi halvstuderte røvere hev oss over ham for å finne ut hva dette kunne være. Vi fant ut at vi trodde han faktisk hadde fått en peritonitt som skyldtes at appendiks hadde sprukket eller noe sânt. Så vi fikk tilkalt en skikkelig doktor som var enig med oss. Han ble innlagt. Tilfeldigvis husket jeg navnet hans. Etter krigen så så jeg at han var dømt for unasjonal virksomhet.

Øivind Larsen: Javel. Så det var en som var plantet, altså?

Elling Kvamme: Antagelig.

---

10 Wilhelm Rediess (1900-1945)

11 Josef Terboven (1898-1945)

Til Tyskland

Øivind Larsen: Og så gikk ferden videre?

Elling Kvamme: Så gikk ferden videre, til Stettin. Alle snakker om jødene som var i bunnen av «Donau». Det var selvfølgelig synd på dem, det er ikke tvil om det. Men alle de andre fangene havnet jo også der. Også vi. I bunnen av «Donau». Det var litt spennende, da, om «Donau» greide å komme seg ut gjennom det urene farvannet vi visste det var, fullt av miner og elendighet.

Øivind Larsen: Hvor gikk dere ombord hen?

Elling Kvamme: I Oslo. På Akershuskaia. Vi måtte gå fra Stavern til Larvik. Der sto Wildenvey og vinket til oss. Så var det tog der som gikk helt til Akershuskaia – og vi kom frem til Stettin. Det var en gråkald natt da vi kom frem – eller tidlig morgen var det kanskje. Stettin – en hyggelig by egentlig. Der ble vi anbrakt i et tog og kjørt til Buchenwald. Dette var i januar måned. Men en gruppe før oss var sendt allerede i desember måned på samme måten. De ble sendt til Sennheim. Det var en gruppe som tyskerne mente kanskje kunne bli omvendt til SS. Det var de kraftige, lyshårede, blåøyde og andre som de mente kunne være egnet. De fikk en helt annen skjebne og behandling enn oss. De fikk bra kost med en gang og sånn. Men hadde psykiske traumer på grunn av at de ville jo ikke inn i SS. Men – du har sikkert hørt den historien –

Øivind Larsen: Ja, jeg har jo hørt litt, men du kan jo fortelle så –

Elling Kvamme: Jo, altså: De ble fratatt sine klær da de kom dit og iført SS-uniformer med distinksjoner og det hele. Plutselig var de innrullert i SS.

Øivind Larsen: Og det var i Sennheim?

Elling Kvamme: Ja, det var i Sennheim. De protesterte jo da. Det endte med at de rev av epålettene og klistret plaster over kobbelet midt på beltet. Det var en «majestetsforbrytelse» av de sjeldne, å håne en SS-uniform på den måten. Men så var det at saken vakte internasjonal oppmerksomhet. Tyskland var veldig avhengig av Sveriges goodwill. Sverige var nøytralt, og der ble det protestert mot deportasjonen. Slik at etter mye forviklinger og trusler slapp de da å ha beltet og de slapp å ha distinksjoner, men de måtte

beholde uniformene – det var deres klær, altså. Så de bar uniformer uten noen distinksjoner. De ble opplært militært. Alle måtte synge og marsjere og alt mulig sånt. De spilte forball, og gutta slo de tyske lagene og så videre. Og de syntes det var morsomt. Tyskerne var ikke like begeistret for dette, men tross alt, de var germanere.

Øivind Larsen: Du var foreløpig i Buchenwald?

Elling Kvamme: Vi hadde altså en helt annen skjebne. Vi ble sendt til Buchenwald, kom dit sent på kvelden – svære lyskastere i mot oss og brølende schäferhunder, «Heraus mit den Judenschlingeln!» – sånne tilrop fikk vi, «ut med oss!» liksom, da. Vi var alle sammen jødeslyngler da. Og opp å marsjere. Så var det å marsjere til avkledningskammeret. Der ble vi fratatt alt vi hadde av eiendeler og barbert overalt hvor det var mulig å barbere oss. Vi ble dyppet i et forferdelig sjoelbad. Det skulle være desinfeksjon. Då ble vi iført pyjamaslignende klær og tresko og Mütze, lue på hodet. Så var det ut å marsjere. Det var ikke noen liten kulde, dette var i januar måned. Det var sjetten januar eller noe sånt.

I brakka var det ikke lus, men massevis av lopper. De var til stor plage. Det var veldig lite mat å få. Vi fikk noe som de kalte «Steckrüben». Det var en blanding av kålrabi og turnips. Det tror jeg var en tysk oppfinnelse. Men vi var da så sultne at vi konkurrerte om å få lov til å skrape ut de siste restene av tretønnene det av turnipsen som måtte ha hengt seg igjen langs veggene. Så sultne var vi da.

Men så en dag, det var ikke så veldig lenge vi hadde vært der, et par uker eller noe sånt, så kom da sjefen inn, Hermann Pister, der Standartenführer. Flott, med massevis av gull og på brystet sånn. Så sa han at wir waren nicht gewöhnliche Häftlinge. Vi skulle være i en slags «Sonderlager». Da ble vi anbrakt i en murstensbygning i fire etasjer, A, B, C og D, med en liten luftgård rundt. Fra da av fikk vi SS-kost. Vi fikk også lov til å motta pakker og Røde Kors-pakker og sånn. De kom ikke med en gang, men de kom etter hvert. Brevskriving var det litt verre med. Vi fikk ikke skrive skikkelige brev. Det var i standardiserte former. Men i alle fall, det bedret seg ganske markant for oss.

Vi hadde ikke lov til å ha noen kontakt med fangene utenom. Vi hadde en egen Blockführer som het Langner, en tysk SS-mann som holdt vakt hos oss hver dag. Men han forsvant om kvelden. Vi hadde da en utmerket leder som var leder for oss, han var valgt av tannleger, ingen av oss hadde sett ham før. Men tannlegene hadde gjort et godt valg, det var tannlegestudenten Arnljot Gaare. Han ble en glimrende leder for oss.

Vi fikk kontakter utenfor leiren også. Da vi da begynte å få matpakker og sånn, kunne vi få delt ut mat til barna i leiren. Det kunne skje om natten, fordi om natten var det ingen SS-ere i leiren. Nei, da var det muligheter, for oppasserne var også borte om natten. Da fikk vi anledning til å slippe ut, faktisk, så vi fikk distribuert en del mat der som da vi hadde som overskudd. Det gjorde at vi også fikk venner der.

Vi var i Buchenwald i flere puljer, inndelt i flere grupper, for tyskernes mening var åpenbar. Den var at de som kom til Sennheim, de var det ikke noe problem med, for de skulle bli omvendt til SS-folk. Og vi skulle være i to puljer i Buchenwald, og vi skulle oppleve den siden av saken, og så skulle vi sendes tilbake i tur og orden. Da var de i Sennheim omvendt, og de som kom, hadde ikke noe valg, selvfølgelig, hvis de var omvendt. Den første puljen ble sendt tilbake i juni 1944. Jeg var i den aller siste puljen, antakelig av dem som de hadde minst håp om – hehe – det var i slutten av oktober 1944.

Øivind Larsen: Så da kom du til Sennheim?

Elling Kvamme: Da kom jeg også til Sennheim. Den var ikke helt uten farer, den transporten, da. Det er helt utrolig at de ville bruke togmateriell til slike transporter på et tidspunkt da nesten hele Frankrike var besatt. Altså, de allierte stod ved Belfort og Remiremond, det var ikke så langt unna. Og i oktober ble vi sendt dit! Det er aldeles utrolig! Det eneste jeg mener kan forklare det, var at dette var en ordre som var gitt året i forveien som skulle gjennomføres – også (gitt) av underordnede. De kunne ikke si noe til det, det kunne være farlig for dem å protestere.

Øivind Larsen: Men Sennheim ligger like ved Mulhouse, altså Mühlhausen, og fronten gikk vel omtrent der?

Elling Kvamme: Ja, det var like ved der. Det var Belfort – Remiremond som var like i nærheten. Jeg ble vel der ca. en måned, tror jeg det var, før de allierte brøt igjennom. Vi håpet da at vi skulle bli omringet og tatt til fange. Men det skjedde ikke. Vi ble i nattens mulm smuglet ut og måtte gå i gåsegang. Det kunne også være farlig, fordi den franske motstandsbevegelsen, Maquis, var ute etter å ta nettopp slike transporter som kunne være mistenkelige. Men våre gutter i Sennheim hadde gjort seg kjent i Maquisen, motstandsbevegelsen, så de visste om oss, slik at intet skjedde. De fikk smuglet oss over til Tyskland – over Breisach var det at vi kom over Rhinen.

Vi marsjerte da i flere dager og lå i låver og sånt. Så kom vi til et sted som het Burkheim ved Rhinen. En annen gruppe kom til Freiburg. Vi var delt i to grupper. Jeg var i gruppen til Burkheim. Den hadde for så vidt en litt dramatisk historie også. Der i Burkheim ble vi inndelt i flere arbeidskommandoer. Burkheim var for øvrig en nydelig liten by som fremdeles er intakt, ikke bombet. Den bør sees. Der lå vi på loftet i rådhuset, og det kan en fremdeles se.

Men det var altså da forskjellige kommandoer. Jeg kom i en kommando ved fergestedet Jechtigen. Vår oppgave var å bemanne en ferge over Rhinen. Det ble sagt at det var humanitært arbeid, så det var noe vi trygt kunne gjøre. Men vi oppdaget jo fort – vi var i disse uniformene uten distinksjoner, for det var de eneste klærne vi hadde – at vi ble oppfattet som tyske soldater. De vi ferjet over, var såkalte Nachschub. De var slått på flukt i Frankrike. De oppfattet oss som deltagende i krigen. Vi oppdaget jo også at vi plutselig var med i krigen på tysk side. Og hva gjør man da, liksom? Da hadde vi et rabaldermøte på loftet i rådhuset i Burkheim hvor vi diskuterte, for det var altså å velge mellom – ja – det var valg som var nesten umulige, fordi vi visste at den fergen ville bli senket. Den var den eneste adkomst over Rhinen. Alle broer var sprengt. Så det var vi fullt klar over. Og på den annen side visste vi også at vårt valg å streike ville være livsfarlig.

Men selvfølgelig, vi prøvde den diplomatiske vei. Vi hadde utmerkede jurister blant oss som gikk til vår SS-sjef, en ung gutt på vel tyve år, Joachim Wilde. Han hadde mistet en arm i et slag i Russland, og satt som kommandant for oss. Vi forklarte ham at det var mot folkeretten at vi må ferge tyske tropper over Rhinen. Han sa at det var ikke noe problem, så det måtte vi bare fortsette med.

En vanskelig avgjørelse

Da ble det altså rabaldermøte på rådhuskjelleren. «Hva i all verden gjør vi nå?» Men med knapt flertall ble det vedtatt at vi var nødt til å streike. Det var den eneste muligheten. Neste dag da det var oppstilling, ble det kommandert oppstilling til fergekommando. Ingen meldte seg. Wilde går da bort og slår ned en mann «Nehmen sie die Brillen ab!» Det var jo sympatisk – slå ham ned! Horn het han, Jan Horn. Forøvrig ble Horn en meget kjent nevrolog. Men i alle fall, Wilde nøyde seg ikke med det. Han sa: Opp i soverommene! Han skulle til Freiburg. Han sa dette ville komme til å bli ganske ille for oss, at vi hadde nektet. Og han kom til Freiburg.

Men så var det sånn at halvparten av våre var anbrakt der. Og så – Freiburg ble bombet for første gang under krigen. Det var et forferdelig blodbad. En av våre, også en medisinerstudent, ble drept, en medisinerstudent fra

Moss. De norske studentene som var der, så all elendigheten, så de hjalp til det de kunne. Tyskerne var nærmest paralyisert, fordi hovedkvarteret deres var bombardert i stykker og da hadde de ikke noe å forholde seg til. Våre studenter hjalp en god del mennesker ut av ruinene. Faktisk berget dem. En fikk tak i en liten unge, moren og en liten unge som sprang så fortvilet omkring, og transporterte dem ut av Freiburg og i trygghet. Senere har de fått kontakt – senere. Det var veldig touchy, tror jeg man kan si.

Men i alle fall, Freiburg ble bombet og Himmler¹² befant seg like i nærheten. Da Wilde kom til (ham?) for å høre hva som skulle skje med oss, fikk han beskjed om at vi skulle ikke skytes på noe vis, men vi skulle tilbake til Buchenwald alle sammen. Og med «keine Verpflegung».

Wilde kom nå tilbake. Da måtte vi marsjere, da! Heldigvis var vi i relativt god form på den tiden. Så vi marsjerte gjennom Schwarzwald – i flere dager. Jeg husker det var så rart å se – plutselig så kjente jeg en sånn rar følelse under den ene foten. Så skulle jeg se hva det var. Det var at det var ingen ting der. Jeg gikk på selve sålen. Dette var altså i slutten av oktober. Det var forbudt å ta noe frukt og sånn langs kanten. Men så hadde vi noen ukrainere. Det var svært få av dem, de var ikke særlig intelligente heller. Så når de var vel ute av syne, forsynte vi oss med råtten frukt fra veikanten. Det hjalp oss for tørsten blant annet.

Slik var det. Vi marsjerte noen dager gjennom Schwarzwald og kom gjennom Alpirsbach, hvor det der ventet et tog på oss. Der ble vi sendt til Buchenwald. Det tok mange dager dette her og vi fikk halvannen liter tynn suppe med. Da vi kom frem til Buchenwald, var vi temmelig uthungret, for å si det mildt. Vi sto fjorten timer på appell. Det hadde vi neppe greid, hadde det ikke vært fordi at vi hadde venner i Buchenwald fra før av. Danske politifolk var også arrestert kollektivt, og vi hadde hjulpet dem etter beste evne – det var ikke mye vi kunne gjøre, for de var flere tusen mann, og vi var bare noen hundre, men litt kunne vi gjøre. Men de hadde fått nok av matforsyninger, så når vi måtte gå på det såkalte *Abort* – (WC) ja – der fikk vi mat av danskene. Det reddet oss. Da kunne vi stå de fjorten timene på appell. Til stor skrekk og forundring fra Wilde som også var med!

Så ble vi anbrakt i den dårligste delen av leiren, Kleinlager. Der var det fullt av lopper. Der var vi i julen. Der fikk jeg hepatitt. Jeg ble gul som en sitron. Jeg delte seng med en rumensk lege som var glødende kommunist. Og jeg delte ikke hans synspunkter, så vi hadde noen livlige diskusjoner, da. Han hadde blitt utdannet i Moskva. Men vi ble meget gode venner. Vi ble enige om å få kontakt etter krigen. Etter krigen gikk det både år og dag

---

12 Heinrich Himmler (1900-1945)

før jeg fikk høre noe fra ham. Men til slutt fikk jeg det – det var på en befolkningskongress i Oslo. På den måten klarte vi å få kontakt igjen. Han var da medlem av noe som het *Comité International Buchenwald Dora*. Han sa at Norge var det eneste land som ikke var representert der. Jeg prøvde da å få noen av våre tillitsmenn da til å opprette en sånn kontakt, så vi kunne bli medlem. Ingen av dem var villig. Så enden på det ble at jeg måtte gjøre det selv.

Øivind Larsen: Men hva skjedde i Buchenwald? Hvordan kom dere dere vekk fra Buchenwald?

Elling Kvamme: Det var antagelig Bernadottes¹³ forslag, som Himmler gikk med på, at alle nordmenn skulle samles i konsentrasjonsleiren Neuengamme som lå i nærheten av Hamburg. Vi fikk beskjed om å dra. Vi reiste da fra Buchenwald. Det var ganske innviklet. Først reiste vi med eget tog som gikk fra Buchenwald til Weimar, toget er nedlagt nå. Så var det om bord i et tog i Weimar. Der stoppet vi i Erfurt, husker jeg. Det var om natten. Der opplevde vi et bombardement. Vi satt inne i vognene våre. Så hørte vi fra nabotoget, der det også var flyktninger, det ble truffet, og vi hørte skrik. Da sprakk det for SS-vaktene som satt der, så de hoppet ut – åpnet døren og hoppet ut, og vi var ikke galere enn at vi sprang etter. Jeg husker jeg løp gjennom første vogn og et lokomotiv som var i fart, men det var langsomt, for å komme videre, og ut. Og det var kanskje det som berget oss, for jernbanestasjonen ble bombet ganske bra. Så kom vi oss til slutt tilbake og videre.

Øivind Larsen: Men fra Neuengamme kom dere videre – ble dere transportert med de hvite bussene?

Elling Kvamme: Ja, vi kom (til Neuengamme) etter seks dager, dette var første mars 1945. Vi var i Neuengamme 6. mars 1945. Det er en episode jeg kan nevne der: Da vi dro fra Buchenwald, var det seks jøder, vi hadde jo Leo Eitinger. Og de fikk ikke være med. Nei, for de var jøder. Det syns vi var forferdelig. Vi gjorde hva vi kunne for å få dem med. I ettertid var jeg sjeleglad for at de *ikke* ble med, fordi da vi kom til Neuengamme, var leiren fullstendig dominert av de såkalte *grønne fangene*. Fangene var inndelt i forskjellige kategorier– tidligere kriminelle hadde påsydd grønn trekant, mens de politiske fangene hadde rød. Og i Neuengamme hadde fangene med grønn trekant, altså de kriminelle, ledelsen av fangene. SS folkene var

---

13 Folke Bernadotte (1895-1948)

nådeløse, og jeg er temmelig overbevist om at hadde jødene blitt med dit, så hadde de blitt skutt omgående. Men i alle fall – det var en som het Thumann¹⁴, «bøddelen fra Lublin», som var sjef der. Vi så ganske mye fryktelig som hendte – og dette var altså før Bernadotte hadde kommet dit.

Så Neuengamme var en ganske ille konsentrasjonsleir – og det var sult. Vi hadde en episode som kunne vært uhyre farlig der. Det var en av «de grønne» som dro til en av våre studenter, en kraftig kar, og han ble sint og dro til han igjen, så han datt. Det var dødsstraff for å slå en vokter, selv om han var fange. Så da ble straks Thumann selv tilkalt for å, ja, avsi dødsdommen over denne studenten. Vi hadde en svært talefør jurist som het Rognlien¹⁵. Han sa da at «som germaner, herr Thumann, hvordan ville De like å bli slått ned av en slik en som han der?» Nei, det måtte herr Thumann innrømme at det ville han ikke ha likt. Dermed løste det seg! For Thumann oppfattet oss som echt Germaner. Det var snarrådig!

Så gikk det nå en tid. Det gikk en del dager, innen Bernadotte kom. Og da ble det helt annerledes.

Hjem igjen

Øivind Larsen: Ble dere da umiddelbart fraktet ut av Tyskland?

Elling Kvamme: Ikke umiddelbart. Men vi fikk det vesentlig bedre i første omgang. Det var vel ikke før i april, tror jeg, at vi først ble fraktet til Danmark. Jeg kom til Møgelkjær, husker jeg – egentlig et gammelt dansk fengsel. Men det var et utmerket oppholdssted for oss. Jeg hadde fått en eller annen form for diaré. Det hadde flere enn jeg fått. Jeg husker, søndag morgen var for så vidt nærmest fri der. Pene borgere vandret langs veien. Vi måtte sette oss i grøften he-he-he – vi måtte det, og tømme oss. Diaré altså, vi hadde fått en eller annen form for – ja, gud vet hva, dysenteri eller hva det kunne være. Men ellers hadde vi det jo godt, bortsett fra at jeg hadde ikke så mye glede av maten av den grunn.

Øivind Larsen: Når kom dere tilbake til Norge?

Elling Kvamme: Jeg kom vel tilbake 25. mai. Da fikk jeg høre Seips¹⁶ tale da: «Oslo er blitt en vakker by, ikke en tysker er lenger å se.» sa han.

Øivind Larsen: Reiste dere da med båt til Norge?

14 Anton Thumann

15 Helge Rognlien (1920-2001)

16 Didrik Arup Seip (1884-1963)

Elling Kvamme: Nei, det gjorde vi ikke. Vi reiste fra Møgelkjær, og så reiste vi først til Sverige, vi kom til Höganäs. Og der var vi en stund. Der ble vi også litt overrasket, fordi vi ble omgjerdet av væpnede soldater. Det virket som de var redde oss.

Øivind Larsen: Og det var svensker?

Elling Kvamme: Svenske, ja. Men allikevel. Men ellers var det jo bra. Vi fikk aldeles utmerket forpleining. Men det var også noe underlig – vi ble undersøkt på kryss og tvers av noen nydelige svenske unge sykepleiere. Vi var splitter nakne, vet du, hadde ikke sett noen kvinnemennesker på år og dag. He-he! Og de pirket på oss overalt for å finne lus.

Tilbake til det normale

Øivind Larsen: I Oslo, begynte du umiddelbart på studiene igjen i Oslo? Det ble vel ikke noe før over sommeren, kanskje?

Elling Kvamme: Nei. Det ble ikke noe før over sommeren. Da begynte jeg umiddelbart på studiet.

Øivind Larsen: Var du fortsatt på Blindern studenthjem?

Elling Kvamme: Ja, vi fikk tilgang der, vi som hadde vært på den såkalt «riktige siden».

Øivind Larsen: Du tok eksamen i 1947, gjorde du ikke det?

Elling Kvamme: I 1947 ja. Det var tre kull da. Da vi kom tilbake, var det innført såkalt trimesterordning. Året ble altså inndelt i tre semestre i stedet for tidligere og senere to. For landet trengte leger, så vi måtte gjennom det samme pensum på mye kortere tider enn de andre. Det var på en måte også en god mentalterapi, for vi måtte fordype oss så fullstendig i studiet. For vi var jo der i klasse med folk som hadde studert i Sverige og studert i England, og gud vet hvor. Og vi hadde ikke akkurat studert det samme!

Øivind Larsen: Da du hadde tatt eksamen i 1947, var det fortsatt ikke noen turnustjeneste i Norge. Så da måtte du bestemme deg med en gang for hva du ville gjøre?

Elling Kvamme: Du vet at vi som hadde hatt den obligatoriske ventetiden, vi hadde vært på sykehus og til dels også vært i praksis, så vi hadde lært mye av det som man senere lærte i turnus. Så vi var i grunnen nokså brukbart skolerte, tror jeg, da vi kom ut.

Øivind Larsen: Hvordan var det med jobbsituasjonen på det tidspunktet, altså i 1947, var det –

Elling Kvamme: Det var legemangel, slik at jobbsituasjonen var ikke noe problem. Problemet var at hvis vi selv ønsket en jobb –

Øivind Larsen: Ja, en spesiell jobb, altså?

Elling Kvamme: Ja, og det gjorde jeg!

Øivind Larsen: Hadde du allerede da bestemt deg for hva du ville slå inn på av spesialisering?

Inn i nevrokjemien

Elling Kvamme: Jeg må si jeg var veldig interessert i noe jeg hadde lest om i psykiatri, om Rolv Gjessings arbeider om sykdommen *periodisk katatoni*. Som da var en sykdom som skulle kunne ha et organisk grunnlag. Derfor dro jeg av sted og fikk audiens hos Gjessing, dro ut til ham og hadde en meget hyggelig samtale med ham. Jeg fikk jo fortalt ham at min far også hadde vært på Dikemark sykehus og utdannet seg i psykiatri i sin tid. Og det slo han opp og fant ut var riktig, for det hadde de protokoller på.

Det var da snakk om *schizofreni*. Det var en svenske som het Öhrström som hadde funnet at adenosintrifosfat, ATP, i røde blodlegemer var nedsatt hos pasienter med schizofreni i sammenligning med normale. Og det ble jeg satt til å etterprøve. Det gjorde jeg, og fant da ut at Öhrström hadde fullstendig rett. Problemet var bare det at ATP var nedsatt hos samtlige psykotiske pasienter jeg fikk undersøkt. Så det var ikke spesifikt.

Øivind Larsen: Så schizofreniens gåte ble ikke løst?

Elling Kvamme: Men det var for meg allikevel et springbrett fordi da Gjessing forsvant ut av bildet og dro til Amerika så jeg ble alene, hadde jeg et helt laboratorium alene for meg selv. Det gjorde at jeg fikk publisert flere artikler om dette da faktisk som, tror jeg da, var en viss hjelp senere.

Øivind Larsen: Du utdannet deg da videre innen biokjemi?

Elling Kvamme: Ja. Nettopp.

Øivind Larsen: Du var jo i Amerika også?

Elling Kvamme: Ja, i tre år fra 1952 til 1955. Og det var veldig vesentlige år for meg. Jeg fikk amerikanske stipender slik at min kone og datter også kunne være med. Jeg oppholdt meg to år ved Sloan Kettering Institute for Cancer Research i New York o ett år ved instituttet til den verdenskjente biokjemiker Eufraim Racker, også i New York. Det var i USA jeg lærte biokjemi. Oppholdet her var avgjørende for meg, og jeg regner USA for mitt andre fedreland. Men jeg skjønnte jo fort at sykdommen *periodisk katononi* var så uhyre sjelden at jeg opplevde ingen i min tid som virkelig hadde det. Jeg valgte å konsentrere meg om *schizofreni* som sådan.

Laboratorielege og universitetslærer

Øivind Larsen: Siden vi har din funksjon ved Universitetet som, skal vi si, sentralt utgangspunkt for det vi snakker om her, tenkte jeg å spørre deg litt om, hvordan det var, du ble jo dosent II ved Det medisinske fakultet i Oslo i 1966. Hvordan opplevde du på det tidspunktet samarbeidet mellom sykehus og fakultet? Var det noe problem forbundet ved det å ha en toerstilling ved fakultetet?

Elling Kvamme: Ikke på det sykehuset jeg var ved da. Til å begynne med var Langfeldt¹⁷ overlege, senere Eitinger, og så var det Kringlen¹⁸. Nei, jeg opplevde aldri det som noe problem.

Øivind Larsen: Det var altså ved laboratoriet ved Psykiatrisk klinikk du var?

Elling Kvamme: Riktig. Det var det. Jeg var jo på en måte, jeg tror jeg nesten kan si «headhunted» av overlege i psykiatri, Lohne Knudsen¹⁹, da jeg var i Amerika, for å søke den ledige stillingen som da var for å opprette et laboratorium på Psykiatrisk Klinikk som Langfeldt var veldig interessert i. Jeg selv var litegranne tilbakeholdende, fordi jeg da hadde vært så vidt lenge i Amerika og så den enorme forskjellen det var på utviklingsmuligheter der og her – og jeg kunne ha blitt der. Men så vet du når man har kone og barn

17 Gabriel Langfeldt (1895-1983)

18 Einar Kringlen (f. 1931)

19 Christofer Lohne-Knudsen (1908-1985)

– det ble bestemmende. Min kone ville absolutt hjem. Og så fikk jeg jobb som avdelingslege på Sentrallaboratoriet på Ullevål. Det var jo en jobb som jeg på en måte ikke var kvalifisert for, fordi jeg ikke var spesialist i *klinisk kjemi*. All min biokjemiutdannelse var fra Amerika. Men det ble altså godskrevet meg, merkelig nok. Så kom vi hjem da, med «Oslofjord», en åtte dagers reise. Den gangen var Amerika langt unna.

Øivind Larsen: Det er jo gjerne sånn at når man har barn, og barna skal på skolen og alt sånt, så begynner hjemlengselen å – da må man ta viktige valg.

Elling Kvamme: Ja!

Øivind Larsen: Men i 1980 da ble du professor II?

Elling Kvamme: Ja, og jeg var da overlege i klinisk kjemi på laboratoriet på Psykiatrisk klinikk.

Øivind Larsen: I denne perioden, 1970 og 1980-åra, det var vel litt radikalt på Psykiatrisk klinikk, var det ikke det?

Elling Kvamme: Jo, både og. Det avhenger visst av hvem du spør. Hm-hm. Blant de yngre legene var det nok det. Men de eldre, først Langfeldt og så Eitinger, de var langt fra radikale. I min tid var det jo særlig Eitinger som var der. Kringlen derimot var kanskje mer radikal når han kom til makten! Han ble professor i 1984.

Øivind Larsen: Men du gikk ikke av før i 1990?

Elling Kvamme: Nei. Jeg gjorde ikke det.

Øivind Larsen: Hvordan var samarbeidet mellom laboratoriene? Det har jo vært mye snakk om at man skulle satse på å få store laboratorier. Var dette noe som berørte dere på laboratoriet på Psykiatrisk klinikk?

Elling Kvamme: Nei. Det i grunnen gjorde det ikke det. Vi hadde det vi hadde. Og det var sånn at det ble altfor dårlig plass til alt utstyret som vi etter hvert fikk, da. Vi hadde jo faktisk fem medarbeidere, og alle fikk sin doktorgrad. Jeg hadde en som ikke fikk det, men det var fordi hun selv ikke ville. Jeg tror vi hadde et nokså rikt miljø der. Jeg vil si det.

Øivind Larsen: Hvordan var forskningsfinansieringen den gangen for en gruppe som den du hadde?

Elling Kvamme: Da jeg kom tilbake fra Amerika, visste jeg at vi antagelig ville ha trange bud. Så jeg stilte visse betingelser. Jeg forlangte å få 200 000 til innkjøp av utstyr. Og den gangen, det var i 1955, da var det masse penger. Det fikk jeg – av Lohne Knutsen i Helsedirektoratet, Statens overlege i psykiatri. Direkte underordnet Evang²⁰. Da fikk jeg kjøpt det meste av det jeg trengte egentlig. Så jeg hadde det slett ikke dårlig rent økonomisk sett – på «labben» da.

Øivind Larsen: Men hvordan var det med stillinger, var de ansatt på Psykiatrisk klinikk eller var de stipendiater som hadde fått finansiering fra daværende Norges Forskningsråd?

Elling Kvamme: Nei, jeg hadde fått anledning til å få noen stillinger. Og de fikk jeg besatt, det var – tja – jeg fikk en assistentlegestilling. Og da skrev det en fyr til meg: «I want to join your bandwagon!». Og det var Karl Ludwig Reichelt! Og det gjorde han også! Han ble der og fikk sin doktorgrad. Og Lingjerde²¹ var der. Gerd Svenneby var der. Og Elisabeth Wedinger var der, Ingeborg Torgner var der, og vi hadde en lang rad i tur og orden. Vi hadde et par som stipendiater, og så hadde jeg et par faste stillinger.

Gerd Svenneby var en meget god støttespiller for meg. Hun var utdannet som laboratoriesykepleier. Men jeg skjønnte straks at hun kunne være eslet for mer, så jeg fikk da – husker ikke hvordan jeg fikk manipulert det, men hun fikk studere videre realfag og ble cand.real. og tok senere en doktorgrad hos meg.

Øivind Larsen: I perioden fram til du sluttet, da blomstret laboratoriet, gjorde det ikke det?

Elling Kvamme: Ja, det gjorde det. Det hendte jo noe i mellomtiden også, da. Det at det ble veldig trangt der nede på Psykiatrisk klinikks kjeller. Så da fikk vi anledning til å flytte opp til forskningsbygget ved Universitetet som da var nybygd. Og det var jo fantastisk. Og vi fikk da veldig god hjelp av en ingeniør som var ansatt der – hva hette han da?

---

20 Karl Evang (1902-1981)

21 Odd Lingjærde (f. 1929)

Øivind Larsen: Hartvig Dahl? Han var jo som en krumtapp i alt som skjedde er oppe?

Elling Kvamme: Ja, riktig! E.: Ja, absolutt en krumtapp! På alle måter, snill og hjelpsom, lagde noen fantastiske – he-he – show da, eller hva en skal kalle det ved juletider. Og det ble litt fuktig etter hvert også!

Øivind Larsen: Det var vel mest ved juletider og ikke - - -

Elling Kvamme: Det var ved juletider, ja! Vi hadde en stor del av det nyopprettede Preklinisk Bygg til vår disposisjon, veldig god plass.

Øivind Larsen: Preklinisk bygg ble åpnet i 1978, så dere kom vel omtrent samtidig?

Elling Kvamme: Temmelig samtidig, ja.

Øivind Larsen: Hvordan opplevde du medisinstudentene når du underviste?

Elling Kvamme: Helt til å begynne holdt jeg vanlige forelesninger for dem, men på slutten gjorde jeg ikke det. Jeg satte meg sammen med dem og pratet med dem og fikk spørsmål og svar og sånn. Og fant ut at det var egentlig mye mer fruktbart enn å holde formaliserte forelesninger.

Øivind Larsen: Dette var en del av psykiatriundervisningen?

Elling Kvamme: Ja. Det var jo for så vidt det, det var jo da det biokjemiske korrelatet, kan en si. Men jeg hadde jo mange forelesninger for neurologer for eksempel, og holdt en god del seminarer for dem.

Øivind Larsen: Hvordan – altså som ansatt ved Det medisinske fakultet – hvordan opplevde du samarbeidet innen fakultetet, administrasjon og de øvrige fakultetsmedlemmene?

Elling Kvamme: Jeg opplevde fakultetet som veldig – hva skal jeg si – administrativt og autoritært. Der satt jo dekanen, og der satt hans medhjelpere, og få våget å si dem imot. Jeg var med som fast delegat som dosent, da. Det var i den perioden. Det var to av oss, to dosenter. Og vi satt ved siden av hverandre, og vi mælte sjelden ett ord. Nei. Jeg opplevde fakultetet som svært autoritært styrt. Birger Kaada var en nøkkelperson der.

Øivind Larsen: Ja, og han var «far» til videre- og etterutdanningskursene, Birger Kaada. For det var han som begynte med det. Jeg går ut fra at alle dere også var engasjert i sånne kurs for leger?

Elling Kvamme: Jada. Jeg ledet en del sånne kurs, særlig for neurologer. Det var de som var mest interessert i det jeg hadde å bidra med.

Øivind Larsen: Det var jo Kaadas «baby» det der. Han begynte med det i midten av sekstiåra. Jeg husker selv at ved de første kursene gikk han personlig rundt og hilste på deltakerne og –

Elling Kvamme: Akkurat – he he.

Øivind Larsen: – og det hendte at kursforedragene ble publisert i Tidsskrift for Den norske legeförening. Det var en sped begynnelse – nå er det jo blitt så mye kurs at ....

Elling Kvamme: Ja, Kaada var et såkalt *flogvit*, for å bruke Vinjes ord. Han fikk medisinsk embetseksamen med *innstilling*.

Øivind Larsen: Det jeg er litt ute etter å høre, er om hvordan dere som hadde andre hovedstillinger og var ved fakultetet i bistillinger, følte kontakten med det sentrale fakultetet. For nettopp det du sier om at fakultetet var autoritært, det er noe som jeg egentlig er ute etter å studere litt nærmere i denne historiesammenhengen. Oppfattet du at det var noen forskjell på altså dere som var, skal vi si, deltidsansatt i forhold til dem som var fulltidsansatt ved fakultetet?

Elling Kvamme: Nei, det tror jeg ikke jeg kan si at det var. Men det var veldig forskjell på dosenter og professorer! Vi var «underdogs»! Men ingen av dem som var sjefer på Psykiatrisk klinikk la seg noen gang opp i hva vi drev med. Vi inviterte jo alltid sjefene når vi hadde doktorander som skulle ha doktormiddag. Det vil si, jeg inviterte jo ikke, men doktoranden inviterte til doktormiddagen. Og det tror jeg de satte pris på. For alle som var ansatt, på en nær, fikk doktorgrad.

Øivind Larsen: Det må det være hyggelig å tenke tilbake på!

Elling Kvamme: I grunnen så er det det.

Øivind Larsen: Du har vært med på mye internasjonalt. Det står i «Norges Leger», som jeg har her foran meg, en lang liste over ting du har vært med på. Men det har vel vært i egenskap av neurokjemisk fagmann, ikke som universitetsperson?

Elling Kvamme: Jo, og jeg ble invitert til Jerevan i Armenia for eksempel, for å holde foredrag der, for det er en kontakt jeg har hatt fra langt tilbake. Armenia var da en del av Sovjetrusland.

Inntrykk fra en far

Elling Kvamme: Men ellers vil jeg jo si at jeg har følelsen av at min kontakt med medisinen strekker seg helt tilbake til 1905 da min far ble ferdig lege! Fordi jeg har fulgt liksom med ham, da, kan du si.

Øivind Larsen: Jeg har biografien om din far i *Norges Leger* her, jeg. Det står at din far praktiserte mange steder, ved Lyster Sanatorium og hadde praksis i i Hafslo i Sogn, på Marifjøra og Lyster Sanatorium etterpå, og Trondheim og så Dikemark, Valen og så Hafslo i Sogn igjen. Dette er jo de gammeldagse legefamiliers skjebne, det å følge med far i huset?

Elling Kvamme: Ja. Det som ikke står, det er mye av det som jeg opplevde ved å ha ham som far. Det at han var på endeløse reiser. Jeg husker han skulle opp i Jostedalen midtvinters, det var sne. Min mor måtte kle på han forskjellige pelser – avisapir innerst, og så flere pelser utenpå hverandre og til slutt opp i sleden. Og så kjøre av gårde til Jostedalen. Han var borte i flere dager.

Og det han senere fortalte at han måtte gjøre og som i dag er utenkelig. Det var jo ikke svangerskapskontroll den gangen. Det var ingen som visste hva som skjedde. Jordmødrene i bygdene, de tilkalte bare legen hvis det var noe de ikke skjønnte. Han kom da ofte til forsømte tverrleier. Det sa han var noe av det aller verste han måtte gjøre. Når det var umulig å få dem ut med vanlig tang og sånn. Keisersnitt den gangen var jo ikke aktuelt. Så måtte han altså da partere et levende foster og få det ut. Det var noe av det verste. Så det sier liksom litt om legeyrket den gangen. Og altså veldig slitsomme reiser – opp til Fuglesteg langt opp i lia. Når noen døde om vinteren eller om høsten måtte de ligge der om vinteren, de kunne ikke få dem ned.

Øivind Larsen: Jeg skjønner jo nå det du sa innledningsvis i vår samtale, at din far han ville ikke at du skulle bli lege.

Elling Kvamme: Nei, han ville ikke det. Det var altfor slitsomt – og jeg tror han slet seg ut. Han ble ikke så gammel, bare et par og sytti år. Å ha de legedistriktene den gangen – under spanskesyken hadde han ansvar både for Luster legedistrikt, Hafslo og også Årdal. Og du vet det var uoverkommelige områder, egentlig.

Øivind Larsen: Ja, det er så svært og så vanskelig å komme fram der. Så – dette var omtrent da du ble født, i 1918?

Elling Kvamme: Ja. Men han sa, det var én god ting – at det beste av alt som ikke hjalp, det var cognac! Den gangen var det forbudstid, så man måtte ha resept på cognac. Og min far skrev liberalt resept på cognac.

Utenfor som pensjonist?

Øivind Larsen: Du gikk altså av i 1990. Det står det i ethvert fall i *Norges Leger*. Og det har du oppgitt selv. Du har nå faktisk nå i 2012 vært pensjonist i 22 år, du? Og du er fortsatt på instituttet. Det må være veldig morsomt!

Elling Kvamme: Ja. Jeg har fortsatt hele tiden siden. Min siste publikasjon var vel i fjor.

Øivind Larsen: Ja, så du *er* egentlig fortsatt der, ikke sant?

Elling Kvamme: Ja.

Øivind Larsen: Det var det jeg ville fram til!

Øivind Larsen: Det snakkes mye om seniorpolitikk ved fakultetet. Det vil si det snakkes kanskje ikke så veldig mye om det, men det er noen kolleger på Rikshospitalet som føler seg litt avspist og bare får lov å sitte i et lite kontorlandskap i den gamle forvalterboligen. Jeg skjønner at du har aldri følt deg «trakassert» som pensjonist på den måten?

Elling Kvamme: Nei, jeg har i grunnen ikke det. Jeg har gjerne sittet der i et eget rom sammen med Anne Carine Østvold, der jeg hadde kontor i gamle dager. Der kan jeg fremdeles sette meg ned!

Øivind Larsen: Da tror jeg at jeg vil takke deg for at vi har fått høre så mye om fakultetet – og livet før og etter – fra en som har vært der svært lenge,

for å si det mildt. Så jeg regner med at du fortsatt blir sittende på ditt kontor, og at vi fortsatt ser deg i Det norske medisinske Selskab?

Elling Kvamme: Det håper jeg også. Og Medicinsk Selskab er et av lyspunktene i mitt liv, jeg synes det er veldig hyggelig å komme dit. Og jeg synes dere er så flinke til å få til disse møtene på en så konstruktiv måte.

Øivind Larsen: Det er hyggelig å høre det. Altså ditt forslag som du kom med for flere år siden, nemlig at vi skulle feire jul og ha julemøte med middag flere ganger i året, det har vi jo tatt opp til overveielse, men selve kalenderen er det ikke så godt å gjøre så mye med. Men vi forsøker å gjøre møtene så hyggelige som mulig likevel!

Elling Kvamme: Ja, et junimøte for eksempel.

Øivind Larsen: Jeg skal ta det opp med styret!
Da tror jeg at jeg skal slå av denne mikrofonen.
Takk skal du ha!

Elling Kvamme: Ja, i likemåte!

Litteratur

1. Larsen Ø. (red.) *Norges Leger 1996 I-V*. Oslo: Den norske Legeforening, 1996.
2. Kvamme E. Norske medisinstudenter i tysk fangenskap. *T Nor Lægeforen* 2005;125: 3503-4.
3. Kvamme Elsa. *Legenes krig*. Dokumentarfilm. (Oslo): Alert Film, 2011.
4. Kvamme Elsa. *Tysklandsstudenter*. Video i to deler, sendt på NRK-TV i 1997.

Elling Kvamme
ekvamm@ulrik.uio.no

Intervjuer
Øivind Larsen
oivind.larsen@medisin.uio.no